

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΕΛΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΛΕΣΗΣ
ΝΑΥΣΙΚΑ ΤΣΑΟΥΣΗ

Οι γεωργοί καλλιεργητές της Θεσσαλικής πεδιάδας, οι οποίοι ζούσαν και εργάζονταν σε καθεστώς που προσιδιάζει αυτό των σύγχρονων ειλώντων, αποκαλούνται συνήθως «κολλήγοι» (η λέξη εντοπίζεται με διάφορες μορφές και έχει τη ρίζα της στο λατινικό college < cum + lego= συγκυρίαρχος, συνεργός). Στο Κείμενο Α' εντοπίζεται η συνώνυμη λέξη «κουλουξής». Η λέξη πιθανόν αποτελεί απόδοση στα Ελληνικά της Τουρκικής λέξης Kulübe= καλύβα, παράγκα ή της ομόρριζής της Kulübecik = καλυβάκι.

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1881-1917

Α. Αντλώντας στοιχεία από τα παρακάτω κείμενα και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να αναφερθείτε στα προβλήματα που προέκυψαν στον αγροτικό χώρο μετά το 1881 έως και τη μεταρρύθμιση του 1917, κάνοντας παράλληλα αναφορά και στα αίτια που την προκάλεσαν.

ΚΕΙΜΕΝΟ Α'

Μισθωτήριο Συμβόλαιο κολίγων και γαιοκτημόνων από την επαρχία Λάρισας
Μίσθωσις εργασίας Αριθ. 6,010

Εν Λαρίσση σήμερον την 8ην Απριλίου του έτους 1887, ημέραν Τετάρτην εν τω συμβολαιογραφείω μου [...], ενώπιον εμού του συμβολαιογράφου Λαρίσσης Ανδρέου Ροδοπούλου [...] ενεφανίσθησαν αφ' ενός ο Ιμπραϊμ Αχμέτ κτηματίας κάτοικος Λαρίσσης αφ' ετέρου οι Δημήτριος Ακριβούλης, Σωτήριος Κατσαμάκας και Στέργιος Μετσοβίτης, γεωργοί κάτοικοι Κολτουλκίρ και εξέθησαν τα εξής:

Ότι ο Ιμπραϊμ Αχμέτ προσλαμβάνει ως κουλουξήδες του εις το Τσιφλίκι του του Κολτουλκίρ τους λοιπούς τρεις συμβαλλόμενους, υπό τους εξής όρους:

1. Υποχρεούνται οι κουλουξήδες ούτοι να διαμένουν καθ' όλον τον χρόνον της μισθώσεως ήτοι από δεκάτης Απριλίου τρέχοντος έτους μέχρι της 25ης Μαΐου έτους ίδιου εις το τσιφλίκι διηνεκώς και καθ' όλον τον χρόνον τούτον της μισθώσεως της εργασίας των, να οργώνουν τους αγρούς, να βόσκουν τους βόας και τα κτήνη, να κτίζουν και να περιποιώνται ... να κοιμώνται εις τας βοϊδοκαλύβας και να κάμνουν όλας τα εργασίας όσας κάμνουν οι καλοί κουλουξήδες κατά τας πολυχρονίους συνήθειας, υπακούοντας τας διαταγάς του ιδιοκτήτου ή του αντιπροσώπου τους. [...]

4. Εάν οι κουλουξήδες δεν ήθελον εκτελή ακριβώς και εγκαίρως τα υποχρεώσεις των ή ήθελον εγκαταλείψη την εργασίαν προ της λήξεως της μισθώσεως ή δεν ήθελον παραμείνωσι διηνεκώς εν τω τσιφλικίω κατά τα εκτεθέντα υποχρεούνται εις προσυμφωνημένην προς τον Ιμπραϊμ Αχμέτ αποζημίωσιν εκ δραχμών δύο χιλιάδων.

5. Εάν κουλουξής τις δεν ήθελεν εργασθή ημέραν τινά θα πληρώνη λόγω αποζημιώσεως δραχμάς οκτώ. [...] Εις βεβαίωσιν συνετάχθη το παρόν όπερ αναγνωσθέν ευκρινώς και μεγαλοφώνως ενώπιον των συμβαλλομένων και των μισηθέντων μαρτύρων, υπογράφεται παρ' όλων και εμού, εκτός του Δημητρίου Ακριβούλη και Σωτηρίου Κατσαμάκα, οίτινες ωμολόγησαν εαυτούς αγραμμάτους.

Υπογραφές

Θεόδωρος Δ. Σακελλαρόπουλος, *Θεσμικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη. Κράτος και Οικονομία στην Ελλάδα: 1830-1922*, Εξάντας 1991, σ.136,137

ΚΕΙΜΕΝΟ Β'

«[...] η αρχή της αγροτικής μεταρρύθμισης εξηγγέλθη στα 1917 στη Θεσσαλονίκη. Εν τούτοις, το μέγιστο τμήμα αυτής της μεταρρύθμισης δεν πραγματοποιήθηκε παρά μόνον μετά το 1922.

Αρκετές υποθέσεις προτείνονται προκειμένου να ερμηνευθεί η επιλογή της συγκεκριμένης στιγμής για την εξαγγελία της μεταρρύθμισης. Έγινε λόγος για «λύση επιβαλλόμενη από τις ανάγκες του εμφυλίου πολέμου» τον οποίο διεξήγε η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης κατά του κράτους της Αθήνας. Κατ' άλλους, η μεταρρύθμιση επισπεύσθη εξ αιτίας της εμφάνισης του μπολσεβικικού κινδύνου. Εν πάσει περιπτώσει, μεταξύ των ποικίλων ερμηνειών που δόθηκαν, μπορούμε, χωρίς ν' απορρίψουμε τις άλλες, να συγκρατήσουμε ιδιαίτερως την ακόλουθη: η αγροτική μεταρρύθμιση αποφασίστηκε σε μία στιγμή σοβαρότατης πτώσης του εξωτερικού εμπορίου: η πτώση αυτή είχε προκληθεί από τον θαλάσσιο αποκλεισμό τον οποίο είχαν επιβάλει οι δυτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, προκειμένου να την υποχρεώσουν να εισέλθει στον πόλεμο με το μέρος της Αντάντ. Υπ' αυτές τις συνθήκες, ο αποκλεισμός της Ελλάδος λειτούργησε, από οικονομική άποψη, ως ένας αυθόρμητος προστατευτισμός, τόσο υπέρ της εθνικής βιομηχανικής παραγωγής όσο και επ' ωφελεία των εγχωρίων σιτηρών. Είναι προφανές ότι η συγκυρία αυτή έθεσε εκ νέου και με οξύτατο τρόπο το ζήτημα των τσιφλικιών. Το γεγονός ότι μια «επαναστατική» στρατιωτική κυβέρνηση υπό την αιγίδα των γαλλικών στρατευμάτων του μακεδονικού μετώπου ήλθε να εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη, δηλαδή στο κέντρο των βορείων ελληνικών επαρχιών που κυριαρχούντο από τα τσιφλίκια, προσέδωσε έναν επείγοντα χαρακτήρα στο πρόβλημα της οριστικής ρύθμισης του γαιοκτητικού ζητήματος, εξ ου και η αναγγελία της αγροτικής μεταρρύθμισης το 1917.»

Κώστας Βεργόπουλος, *Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Η κοινωνική ενσωμάτωση της γεωργίας*, Εξάντας, γ' έκδοση 1975, σ.173,174

κυκλοφορεί...

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΧΟΝΟΙΩΝ ΤΩΝ ΕΝ ΤΑΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΟΝΙΑΣ

δοκίμιον ιστορικών και κριτικών

ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

εκδόσεις
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ

(Από το σχολικό βιβλίο να αξιοποιηθούν οι σελ. 42-44)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Τα συγκεκριμένα παραθέματα αφορούν στο αγροτικό ζήτημα, όπως αυτό προέκυψε μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος (1881) και μέχρι τη μεταρρύθμιση που εξήγγειλε η κυβέρνηση της Εθνικής Άμυνας υπό τον Βενιζέλο το 1917.

Η διεύρυνση του Ελληνικού κράτους με τα Επτάνησα (1864), την Άρτα και τη Θεσσαλία (1881) έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της μεγάλης ιδιοκτησίας. Σε αυτό συντέλεσαν και οι ραγδαίες εξελίξεις που γνώρισε ο σύγχρονος κόσμος στον οικονομικό τομέα και εν μέρει σηματοδοτούσαν τη μετάβαση σε νέα δεδομένα. Η γη έπαυσε να είναι πηγή εξουσίας και κοινωνικού, άρα ταξικού κύρους. Αυτές οι νέες συνθήκες άσκησαν σοβαρές πιέσεις στον αγροτικό χώρο. Τα «τσιφλίκια» της Θεσσαλίας αγοράστηκαν από πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού οι οποίοι, πέρα από το γεγονός ότι διατήρησαν τον αναχρονιστικό θεσμό των κολίγων, άσκησαν πολιτικές και κοινωνικές πιέσεις για να κερδοσκοπήσουν από την παραγωγή του σιταριού. Επιδίωξαν δηλαδή την επιβολή υψηλών δασμών στο εισαγόμενο από τη Ρωσία σπάρτι, ώστε να μπορούν να καθορίζουν όσο το δυνατόν υψηλότερες τιμές για το εγχώριο, προκαλώντας μάλιστα και κάποιες φορές τεχνητές εντάσεις.

Ενδεικτικό σε σχέση με τα παραπάνω είναι το Κείμενο Α', το οποίο αποτελεί πρωτογενή πηγή. Πρόκειται για ένα μισθωτήριο συμβόλαιο μεταξύ του ιδιοκτήτη, ενός τσιφλικιού στην περιοχή της Λάρισας και τριών κολίγων. Ο τσιφλικάς είναι Τούρκος, δεδομένου ότι υπήρχαν γαιοκτησίες οι οποίες δεν είχαν εξαγοραστεί ακόμη από πλούσιους Έλληνες του εξωτερικού κατά το 1887, έτος κατά το οποίο υπογράφηκε το συγκεκριμένο μισθωτήριο. Οι όροι είναι δηλωτικοί της συγγής εκμετάλλευσης που υφίσταντο οι άκληροι αγρότες από τους τσιφλικάδες. Συγκεκριμένα, οι τρεις κολίγοι ήταν υποχρεωμένοι να «διαμένουν διηλεκώς» στο τσιφλίκι κατά το διάστημα της μίσθωσης παρέχοντας τις υπηρεσίες τους: όργωμα, βοσκή των ζώων, «περιποίηση» του χώρου και γενικότερα ό,τι όφειλε να κάνει ένας «καλός κουλαξής» ήταν οι βασικότερες απ' αυτές. Αξίζει να σταθούμε λίγο στην επισήμανση «κατά τας πολυχρονίους συνήθειας», αφού καθίσταται σαφές ότι ο θεσμός των κολίγων καθιερώθηκε εθιμοτυπικά και διατηρήθηκε για πάρα πολλά χρόνια υποβιβάζοντας τη θέση των κολίγων προσδίδοντας σε αυτόν χαρακτήρα εμπράγματος δικαιώματος. Έτσι κατέστησαν αδύναμοι απέναντι στην απληστία και τις αρπακτικές τάσεις των τσιφλικάδων. Εκτός αυτού, όμως, οι κολίγοι δεσμεύονταν ότι σε περίπτωση κατά την οποία δεν ανταποκρίνονταν στις υποχρεώσεις τους «ακριβώς και εγκαίρως» ή εγκατέλειπαν την εργασία τους ή ακόμη και αν δεν ήταν συνεχής η παρουσία τους στο τσιφλίκι του Ιμπραήμ Αχμέτ να καταβάλουν αποζημίωση 2.000 δραχμών. Επίσης, η τυχόν απουσία τους από την εργασία ισοδυναμούσε με αποζημίωση οκτώ δραχμών προς τον γαιοκτήμονα.

Οι πρακτικές αυτές δημιούργησαν εντάσεις και οδήγησαν στην ψήφιση νόμων το 1907, οι οποίοι επέτρεψαν στην εκάστοτε ελληνική κυβέρνηση να απαλλοτριώνει μεγάλες ιδιοκτησίες, ώστε να μπορεί να τις διανέμει σε ακτήμονες. Η εφαρμογή τους αποδείχτηκε δύσκολη υπόθεση και οι τριβές που προκλήθηκαν προκάλεσαν συγκρούσεις, η πιο σημαντική από τις οποίες έγινε στο χωριό Κιλελέρ (1910). Οι εξελίξεις προχώρησαν αργά μέχρι το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1913), οπότε το ζήτημα έγινε πιο περίπλοκο, καθώς μέσα στα νέα όρια της χώρας υπήρχαν πλέον και μουσουλμάνοι ιδιοκτήτες μεγάλων εκτάσεων.

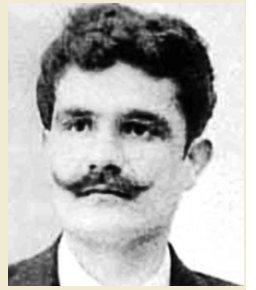
Το αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης έγινε στα παραπάνω χρόνια του Α' Παγκοσμίου πολέμου και του «εθνικού διχασμού». Στο τολμηρό αυτό βήμα προχώρησε η προσωρινή κυβέρνηση του Βενιζέλου, που είχε σχηματισθεί από το 1916 στη Θεσσαλονίκη, λόγω της οξείας αντιπαράθεσής του με το βασιλιά Κωνσταντίνο. Η μεταρρύθμιση άλλαξε ριζικά τις σχέσεις ιδιοκτησίας της γης, αλλά δε μετέβαλε ποιοτικά τον τρόπο της παραγωγής-στις περιοχές που τουλάχιστον εφαρμόστηκε-σύμφωνα με τις ανάγκες της καπιταλιστικής δομής. Στα αίτια αυτής της πολιτικής αναφέρεται μία δευτερογενής ιστορική πηγή, το απόσπασμα από το βιβλίο του Βεργόπουλου, Το αγροτικό ζήτημα στην Ελλάδα. Επιχειρώντας να ερμηνεύσει ο συγγραφέας τη μεταρρύθμιση του 1917 παραθέτει δύο ερμηνευτικές προτάσεις, υπογραμμίζοντας ωστόσο μία τρίτη εκδοχή. Συγκεκριμένα, η μεταρρύθμιση του 1917 μπορεί να ειδωθεί ως μία φιλολαϊκή κίνηση που θα ανακούφιζε τις χιλιάδες των αγροτών και συνεπώς θα διέυρυνε τα κοινωνικά ερείσματα του βενιζελισμού στη βόρεια Ελλάδα σε βάρος του κωνσταντινικού καθεστώτος των Αθηνών. Επιπλέον, η αποκατάσταση των ακτημόνων απέτρεψε τη ριζοσπαστικοποίηση τους και την αναζήτηση λύσεων με επαναστατικές προοπτικές, τη στιγμή που οι κοινωνικές εξελίξεις στη Ρωσία εκείνη τη χρονιά μπορούσαν να λειτουργήσουν ως παράδειγμα. Αξίζει να σημειώσουμε ότι τον Οκτώβρη του 1917 ξέσπασε η Ρωσική επανάσταση που ανέτρεψε τις παραδοσιακές οικονομικές και κοινωνικές δομές και προκάλεσε αλυσιδωτές εξελίξεις σε παγκόσμια κλίμακα (τα μέσα παραγωγής περνούν στον έλεγχο των μπολσεβίκων).

Ωστόσο, ο Βεργόπουλος δέχεται ως κύρια αιτία της βενιζελικής μεταρρύθμισης, την ανάγκη τόνωσης του εξωτερικού εμπορίου με τη λήψη προστατευτικών μέτρων. Έτσι οι αρνητικές συνέπειες στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας, λόγω του συμμαχικού αποκλεισμού (1916 – 1917) μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με μέτρα που θα αναζωογονούσαν τόσο την αγροτική όσο και τη βιομηχανική παραγωγή. Τα μέτρα αυτά χαρακτηρίζονται «ως ένας αυθόρμητος προστατευτισμός, τόσο υπέρ της εθνικής βιομηχανικής παραγωγής όσο και επ' ωφελεία των εγχωρίων σιτηρών», κρατική δηλαδή παρέμβαση θα λειτουργούσε πρακτικά τόσο υπέρ της ανάπτυξης της εγχώριας βιομηχανίας (κάτι που θα καθιστούσε τη χώρα λιγότερο εξαρτώμενη από το εξωτερικό, ειδικά στον τομέα της εισαγωγής βιομηχανικών προϊόντων), όσο και στο θέμα της παραγωγής εγχωρίων σιτηρών (γεγονός που θα συνεισφερε δραστικά στην αντιμετώπιση του επισιτιστικού προβλήματος της χώρας και στην επάρκειά της σε διατροφικά είδη πρώτης ανάγκης). Επομένως η προστατευτική και παρεμβατική αυτή πολιτική του κράτους απέβλεπε στο να καταστεί η χώρα αυτάρκης, ειδικά σε μια περίοδο που το εξωτερικό εμπόριο δοκιμαζόταν σκληρά εξαιτίας των διεθνών εξελίξεων και του συμμαχικού αποκλεισμού.

Εν κατακλείδι, η πολιτική της διανομής της γης, εκτός από κοινωνικά δίκαιο μέτρο, μπορούσε να έχει ευρύτερα θετική σημασία για την οικονομία και να ερμηνεύσει την πολιτική του Βενιζέλου, όπως αυτή εξαγγέλθηκε από τη Θεσσαλονίκη και αφορούσε τις βόρειες επαρχίες, όπου το ζήτημα της έγγειας ιδιοκτησίας ήταν μείζονος σημασίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

**ΜΑΡΙΝΟΣ
ΑΝΤΥΠΑΣ
(1872-1908)**

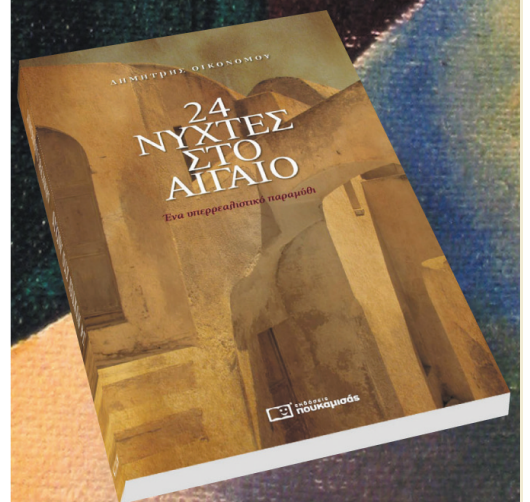
Ιστορική και εμβληματική φυσιογνωμία του λαϊκού κινήματος στην Ελλάδα, που με τις υπέρ των ελευθεριών του λαού και ιδίως των αγροτών δραστηριότητες που ανέπτυξε στη σύντομη ζωή του αλλά πρωτίστως με τη θυσία του ξεσήκωσε τους καταπιεσμένους χωρικούς εναντίον των τσιφλικάδων. Ο Αντύπας γεννήθηκε στην Πύλαρο Κεφαλλονιάς, σπούδασε νομικά, πολέμησε ως φοιτητής στο πλευρό των Κρητών κατά την επανάσταση του 1896, εξέδωσε στο Αργοστόλι την εφημερίδα «Ανάσταση», πρωτοστάτησε στη δημιουργία σοσιαλιστικών συνδέσμων και εργατικών σωματείων, ίδρυσε κόμμα σοσιαλιστικών αρχών αλλά απέτυχε να εκλεγεί στις εκλογές του 1906 και αμέσως βρέθηκε ανάμεσα στους εξεθλιωμένους αγρότες της Θεσσαλίας να τους κινητοποιεί για την κατάργηση της δουλείας και την ανάκτηση της γης τους. Ενώ πήγε για να διευθύνει τα χωράφια του θείου του, γύρισε σε δεκάδες χωριά, μίλησε σε χιλιάδες αγρότες και οργάνωσε διαδηλώσεις, με αποκορύφωμα αυτή στο Λασποχώρι το χειμώνα του 1907. Οι τσιφλικάδες θορυβήθηκαν και τον έβαλαν στο σπασί... Δεν δίστασαν να πληρώσουν φονιάδες για τον εξόντωσή του. Τον δολοφόνησαν στις 8 Μαρτίου 1908 στον Πυργετό της Λάρισας. Το αίμα του πότισε τον σπόρο της μεγάλης αγροτικής εξέγερσης του Κιλελέρ δυο χρόνια αργότερα...

κυκλοφορεί...

**24
ΝΥΧΤΕΣ
ΣΤΟ
ΑΙΓΑΙΟ**

ένα υπερρεαλιστικό παραμύθι

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

εκδόσεις
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ